

УДК 323.2 + 327 : 316.752 (81)

Жога М. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ БРАЗИЛЬСЬКОЇ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ПІД ВПЛИВОМ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ АВТОНОМІЇ КРАЇНИ

З моменту виникнення питання про автономію у міжнародних відносинах у 1960-х рр. її намагаються пов'язувати з деякими периферійними країнами, такими як Бразилія, в політиці якої автономія починає посідати чільне місце. З того часу питання про автономію переважає у зовнішній політиці Бразилії, спочатку 60-х рр. ХХ ст., під час «відповідального прагматизму» військового режиму, й трансформується потім у найсучасніше визначення терміну «автономія» за нової республіки. Таким чином, в цій роботі автор зробив спробу проаналізувати автономію, запропоновану бразильською зовнішньою політикою з кінця 1980-х й до початку 2000-х рр.

Ключові слова : бразильська зовнішня політика, автономія відстані, автономія участі, автономія диверсифікації, теорія автономії, цінності.

Жога М. В. Трансформація бразильської системи цінностей под впливом формування внешнеполітичної автономії країни. С момента виникнення питання про автономію в міжнародних відносинах в 1960-х рр. його намагаються зв'язувати з деякими периферійними країнами, такими як Бразилія, в політиці якої автономія починає займати видне місце. С того часу питання про автономію переважає в зовнішній політиці Бразилії, спочатку в 60-х рр. ХХ ст., в час «відповідального прагматизму» воєнного режиму, і трансформується потім в сучасне визначення терміна «автономія» в новій республіці. Таким чином, в цій роботі автор намагався проаналізувати автономію, запропоновану бразильською зовнішньою політикою в кінці 1980-х і до початку 2000-х рр.

Ключові слова: бразильська зовнішня політика, автономія відстані, автономія участя, автономія диверсифікації, теорія автономії, цінності.

Myroslav Zhoga. Brazilian value system transformation under the influence of its foreign policy of autonomy. Since the beginning of the 1960s, during the «responsible pragmatism» of the military regime, the issue of autonomy has become one of the most important in Brazil's foreign policy. Later, in the days of the modern republic, the term was transformed into the most modern definition of the term «autonomy». So, the author is trying to analyse the autonomy term, that was offered by Brazilian foreign policy from the late 1980-s till the beginning of 2000-s.

Keywords: Brazilian foreign policy, autonomy of distance, autonomy of participation, autonomy of diversification, theory of autonomy, values.

Цей короткий огляд характеризує тему теорії міжнародних відносин та служить для ознайомлення з проблемою цього дослідження. Розуміння закономірностей спадкоємності та розриву в дизайні автономії в бразильській зовнішній політиці важливе, перш за все, в більш широкій галузі міжнародних відносин. Це дослідження має за мету охарактеризувати нюанси концепції автономії у зовнішній політиці Бразилії, а також проаналізувати еволюцію цього поняття. Розуміння історії бразильського дипломатичного мислення щодо концепції автономії у зовнішній політиці заздалегідь дає зрозуміти, як дана концепція розвивається з плином часу, реагуючи на динаміку розвитку міжнародних відносин країни, з якої виходить це поняття. Ця конкретна ціль буде теоретично підтримувати зміни в концепції автономії в бразильському дипломатичному мисленні.

Основним завданням зовнішньої політики Бразилії залишається збереження національної автономії й запобігання втручанню ззовні у внутрішні справи країни. Тому мета даної роботи – виокремити основні аспекти, що вплинули на формування бразильської зовнішньополітичної автономії як більш вдалої моделі для ведення відносин на міжнародному рівні. Також важливим завданням буде виявлення відмінностей між кожною автономією та основними

пріоритетами закордонного відомства у трансформації цінностей. Даній проблемі велику увагу приділяють бразильські вчені: Бруно Айлон Піна [1] і Тулло Вігевані, Габріель Сепалуні, Філіпп С. Шміттер [2], які в своїх роботах звертають увагу на процеси, що впливали на формування основних цілей тієї чи іншої автономії. Ще окремо хотілось би виділити роботи колишніх дипломатів і послів Бразилії Жерлсона Фонсека-молодшого [3] й Антоніо Карлоса Лесса [4], в яких вони вказують, як саме впливала автономія на позицію країни у відносинах з іншими державами. На жаль, у вітчизняній історіографії роботи з даної проблематики відсутні.

Перетворення, які відбулись в Бразилії у 1985 р., а саме – відновлення демократичного режиму, – дозволили розширити набір цінностей, на яких ґрунтується зовнішня політика і які вплинули на позиції країни на міжнародній арені. Як зазначає Бруно Айлон Піно, падіння військового режиму не означало переривання стратегії «відповідального прагматизму» або «універсалізму», навпаки, вказувало, що зовнішня політика Бразилії в перші роки Нової республіки зводилася до образу «середньої держави світового масштабу» [1, р. 7-8].

За словами іншого бразильського історика Тулло Вігевані, бразильську зовнішню політику слід розглядати за двома принципами: автономність і універсалізм [2, р. 28]. В цьому випадку універсалізм відповідає ідеї бути відкритим для підтримки відносин з усіма країнами незалежно від географічного розташування, політичного режиму або економічного типу. Натомість автономія визначається як простір для маневру, що країна має у відносинах з іншими державами в міжнародній політиці. За словами Фонсеки-молодшого, «автономність є історичним виразом, який варіюється просторово в залежності від інтересів та позиції влади» [3, р. 361]. У Латинській Америці, починаючи з 1970-х рр., ідея автономії була виокремлена як спосіб «звільнити» країну від зовнішньої залежності [5, р. 91-93].

Перш за все хотілося б наголосити на терміні «автономія» – понятті, яке відноситься до обмежень зовнішньої політики, що накладаються могутніми країнами. Бразильська зовнішня політика мала на своєму озброєнні три автономії: відстані, участі й диверсифікації. 1. Автономія відстані характеризується відстороненням Бразилії від держав, що домінують, з акцентом на суверенітет; 2. Автономія участі містить можливість пошуку Бразилією партнерів в різних частинах світу, при цьому залишаючи в центрі уваги зовнішньої політики внутрішньо-регіональне утворення – Меркосур;

3. Диверсифікація характеризується розширенням відносин з нетрадиційними партнерами, такими як країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, країни Африки, Східної Європи, Близького Сходу й Китай, а також – поліпшенням відносин з Європейським Союзом [2, р. 36].

Нааявність трьох автономій: відстані, участі й диверсифікації – притаманна бразильській зовнішній політиці ще до початку 80-х рр. минулого століття, коли в країні почався поступовий перехід до демократії. Та все ж автономія отримала нового вигляду з приходом до влади у 1985 р. президента Сарнея, коли в країні відбувся процес демократизації внутрішніх інституцій, а кінець холодної війни прискорив процес глобалізації й появу «нових питань» в міжнародному порядку денному (екологічних проблем, прав людини, реформ системи міжнародної торгівлі тощо) [2, р. 35-36].

Присутність в політиці Бразилії зовнішньополітичної автономії давало можливість країні маневрувати на міжнародній арені. Так, автономія відстані мала тримати дистанцію від дій й цінностей Західного блоку.

Інша форма, така як автономія участі, характеризувалась ізоляцією країни стосовно гегемона або країн, що домінують, щоб зберегти свій суверенітет, а в той самий момент зовнішня політика виступала опозицією до значної частини розвинених країн й міжнародних режимів. Автономія участі належала до тих цінностей, які розповсюджуються основними міжнародними силами шляхом участі в міжнародних інститутах, керуючись ліберальними принципами. Відхід від автономії відстані й автономії участі призвів до появи автономії диверсифікації, яка характеризується розширенням й появою нетрадиційних партнерів у боротьбі з гегемонією розвинених країн, особливо Сполучених Штатів. Відстань, участь та диверсифікація є інструментами, які можуть бути об'єднаними й бути більш-менш присутніми в одній і тій самій зовнішній політиці. Іншими словами, певний історичний період може мати політичні характеристики автономії відстані, а також автономність щодо участі, особливо в період переходу з однієї категорії в іншу [5, р. 102-103]. Зазвичай, коли ми дивимося на бразильську зовнішню політику з історичної точки зору, то бачимо, що одна з трьох автономій в кінцевому підсумку виокремлюється більше, ніж інші.

В першу чергу автономію слід розуміти як здатність й бажання країни поряд з іншими приймати рішення відповідно до своїх поглядів, стикаючись з ситуаціями та процесами, які відбуваються як всередині

країни, так і за її межами. Це приводить до зростання взаємодії, переговорів та участі в розробці міжнародних стандартів та правил. Визначено, що автономія – це здатність країни не тільки ізолювати й контролювати зовнішні процеси та події, але й ефективно брати участь в світових справах, особливо в усіх видах організацій. В першу чергу це повинно бути досягнуто шляхом компромісу й переговорів з широким залученням громадськості, зміцнення демократичного аспекту цього типу розвитку зовнішньої політики. Це робиться для розвитку інституціональних стандартів з метою сприяння загальному благу.

Таким чином, стратегія автономності є постійною в бразильській зовнішній політиці, й вона містить різні методи, направлені на отримання відстані, участі та диверсифікації – саме цих стратегій, які Бразилія прийняла з метою адаптації їх до міжнародних та внутрішніх змін без розриву з дипломатичною традицією. Підхід трьох автономій може служити джерелом натхнення для зовнішньої політики. Також треба звернути увагу на те, що розвиток автономії не міг би відбуватися без сталих принципів міжнародної позиції країни, які внесені до конституції як головного закону держави.

Прийняття федеральної Конституції 1988 р. стало важливим кроком, оскільки вона почала визначати принципи зовнішньої політики Нової Республіки й повинна впливати на зовнішню та внутрішню політику. Створення нової Конституції було важливо з тієї точки зору, що у старій Конституції 1967 р. зовнішній політиці було приділено недостатньо уваги в силу того, що вона була створена військовим режимом й працювала виключно на нього (була спрямована на внутрішню політику). Важливо розуміти основні засади зовнішньої політики, які впливали на формування її принципів і цінностей. Так, у статті 7 Конституції Бразилії можна знайти посилання на міжнародну позицію країни, в якій говориться: «конфлікти слід вирішувати шляхом прямих переговорів, арбітражу та інших засобів за сприяння міжнародних організацій, в яких Бразилія бере участь» [6]. В четвертій главі зазначено, що зовнішня політика має інформувати про принципи та слідувати цим положенням наступним чином: Федеративна Республіка Бразилія в своїх міжнародних відносинах керується такими принципами: I – національна незалежність; II – поширення прав людини; III – самовизначення народів; IV – невтручання; V – рівність між державами; VI – захист миру; VII – мирне врегулювання конфліктів; VIII – відмова від тероризму та расизму; IX – співробітництво між народами для прогресу людства; X – надання політичного притулку (Стаття 4 Федеральної конституції Бразилії) [6].

Тому завдання Міністерства закордонних справ Бразилії як виконавця зовнішньої політики – прагнути домогтися специфічних інтересів бразильського суспільства через діалог та співпрацю з іншими країнами. Це завдання вимагає від МЗС Бразилії дії в допоміжних напрямках. Тому діяльність закордонного відомства повинна відбуватись від «внутрішнього» до «міжнародного»: міністерство прагне «прислухатися» до суспільства й перевести його інтереси, потреби та цінності у зовнішні дії країни, а з іншого боку, робота міжнародної сфери направлена на внутрішні перспективи та зовнішні обмеження, прагнення інформувати та направляти суспільство. Міністерству недостатньо намагатися відстоювати внутрішні інтереси у зовнішньому середовищі; суспільству також необхідно усвідомлювати міжнародні можливості та виклики, щоб краще оцінити свої варіанти та точки зору [7, р. 193-194]. Саме МЗС має проаналізувати міжнародний контекст – його тенденції, конфігурації влади в кожному питанні, перешкоди для конкретних інтересів, краще інформувати суспільство, щоб його вибір був реалістичним та сумісним з ресурсами влади та здатністю країни діяти.

Здійснення зовнішньої політики все ще має ґрунтуватися на принципах, які традиційно характеризують бразильську дипломатичну діяльність, наприклад, переважання громадських та національних інтересів над приватними інтересами. Через це зовнішнє відомство намагається захистити національні цілі. Для цього захисту міністерство у своїй міжнародній діяльності розглядає приватні претензії – специфічна зацікавленість бразильських компаній, групи суб'єктів або громадянина повинна збігатися з інтересами країни та цінностями, які впливають на імідж Бразилії за кордоном та її ефективність, наприклад, вдаючись до мирного врегулювання суперечок, захищаючи невтручання та самовизначення народів та підкреслюючи їх прагнення до розвитку [8, р. 21-22].

Іншим принципом є мислення про безпосередність, а саме його переважання. Тому МЗС Бразилії прагне діяти з точки зору довгострокової перспективи, уникаючи примх, непрямих рішень, які ігнорують майбутні труднощі, ступінь політичної втоми та можливу втрату авторитету. Найбільш негайне бажання оцінюється на основі тих чи інших переваг та витрат у майбутньому, а не на найбільш видимих результатах та найпростіших зверненнях.

Міжнародний авторитет країни залежить значною мірою від зовнішньої дії, що ґрунтується на повазі до цінностей та принципів. Певна маятниковість впливає на рішення, ідеологічні коливання та

дипломатичний опортунізм, як правило, знижуючи довіру до інших країн та підриваючи зовнішній авторитет. Одним з активів бразильської зовнішньої політики є спадщина дії, заснована на постійних цінностях, які дають мінімум регулярності в зовнішній поведінці країни, а отже, – і в її респектабельності як співрозмовника з іншими партнерами. Ця спадщина є тим більш цінною, чим цінності, які її складають, випливають з духу помірності, що характеризує бразильську зовнішню політику. Гармонійні відносини з сусідніми країнами, використання діалогу та співпраці, постійний захист миру та роззброєння та повага до міжнародного права – це фактори, що впливають на імідж країни, яка має повагу на міжнародній арені, а її дипломатія викликає впевненість та довіру. Тому МЗС відповідає за побудову та збереження цієї спадщини, респектабельності країни та несе відповідальність безпосередньо за цілі дипломатичної діяльності.

Дотримання принципів та цінностей не означає, однак, що зовнішні дії повинні вироджуватися в крайній принципізм або догматизм. Необхідно мати прагматизм та гнучкість стосовно міжнародних питань, принаймні, через зміну характеру міжнародного порядку денного, конфігурацію влади між країнами та власну стадію розвитку країни [8, р. 24-25]. Проте гнучкість та прагматизм не можуть означати відмови від недоторканих цінностей, які становлять саму ідентичність дипломатичної діяльності Бразилії. Маючи постійні цілі, МЗС виконує два основні завдання, які передують впровадженню зовнішньої політики: формулювання її загальних настанов та координацію з іншими державними установами та цивільними структурами. Сам процес формулювання зовнішньої політики охоплює, з одного боку, інтерпретацію та оцінку міжнародної реальності, а з іншого – визначення національних інтересів у кожній з представлених ситуацій, виходячи з внутрішніх потреб та зовнішніх обмежень. МЗС Бразилії діє на підставі припущення, що бразильська зовнішня політика не може бути просто реактивною до подій та тенденцій міжнародних відносин. Зовнішні дії не повинні бути простою послідовністю відповідей на індивідуальній основі, без мінімальної узгодженості та чіткості цілей, засобів та принципів. Навпаки, Міністерство зобов'язане порівнювати внутрішні інтереси та міжнародну реальність, формулюючи загальні принципи дій, які будуть пронизувати вибір та рішення в кожному з пунктів дипломатичної програми.

Отже, автономії відстані, участі та диверсифікації є інструментами, які можуть бути об'єднаними й бути більш-менш присутніми в одній і тій же зовнішній політиці. Іншими словами, певний історичний період

може мати політичні характеристики автономії від відстані, а також автономність щодо участі й перерости в диверсифікацію, особливо в період переходу з однієї категорії в іншу. Зазвичай, коли ми дивимося на бразильську зовнішню політику з історичної точки зору, то одна з трьох моделей автономії в кінцевому підсумку матиме щось спільне з кожною іншою. Кожне з цих понять слід розуміти як здатність і бажання країни поряд з іншими приймати рішення відповідно до своїх поглядів і шляхів розвитку, стикаючись з ситуаціями та процесами, які відбуваються як всередині країни, так і за її межами.

Використані джерела та література:

1. Pino, Bruno Ayllon. Las relaciones hispano-brasileiros: de la mutua irrelevancia a la asociacion estrategia (1945-2005). Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2007. 268 p. [Електронний ресурс]. URL: https://books.google.com.ua/books?id=dpsUry5lo3IC&pg=PA56&lpg=PA56&dq=1.%09Bruno+Ayllon+Pino.+Las+relaciones+hispano-brasileiros:+de+la+mutua+irrelevancia+a+la+asociacion.+P.+56.&source=bl&ots=6urcOtf6wI&sig=ACfU3U1auPlhMxOMQN5mlvb9coyNdN7dQA&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewig_oLlyd3gAhUKmhQKHZyxCuwQ6AEwAHoECAQQAQ#v=onepage&q=1.
2. Tullo Vigevani, Gabriel Cepaluni, Phillippe C. Schmitter. Brazilian Foreign Policy in Changing Times: The Quest for Autonomy from Sarney to Lula. Maryland: Lexington Books, 2009. 190 p.
3. Fonseca Jr., Gelson. A legitimidade e outras questões internacionais: poder e ética entre as nações. São paulo: paz e terra, 1998. 374 p.
4. Lessa, Antônio Carlos. Dos entusiasmos de emergência à singularização do diálogo: as relações Brasil-União Europeia no marco da construção da parceria estratégica. P. 6
5. Jaguaribe, Hélio. Autonomía periférica y hegemonía céntrica. Estudios Internacionales. Santiago de Chile, 1979. n. 49. P. 91-130.
6. Конституція Федеративної Республіки Бразилії [Електронний ресурс]. URL: http://www.russobras.com/doc/const_do_brasil_1988.pdf
7. Castro, Flávio Mendes de Oliveira, Castro, Francisco Mendes de Oliveira. Dois séculos de história da organização do Itamaraty. Brasília: Fundacao Alexandre de Gusmao, 2009. vol.2. 332 p.
8. Barros, Sebastião do Rego. (1998). A execução da política externa brasileira: um balanço dos últimos 4 anos. [Електронний ресурс] // Revista Brasileira de Política Internacional, vol. 41. n.2, P.18-28. URL: <https://dx.doi.org/10.1590/S0034-73291998000200002>